यदा त्वेष गुणानेतान् प्राकृतानभिमन्यते । तदा स गुणहान्यै तं परमेवानुपश्यति ।
यत्तद्बुद्धेः परं प्राहुः सांख्ययोगाश्च सर्व्वशः । बुध्यमानं महाप्राज्ञमबुद्धपरिवर्ज्जनात् ।
अप्रबुद्धमथाव्यक्तमगुणं प्राहुरीश्वरं । निर्गुणञ्चेश्वरं नित्यमधिष्ठातारमेव च । ११३९०
प्रकृतेश्च गुणानाञ्च पञ्चविंशतिकं बुधाः । सांख्ययोगे च कुशला बुध्यन्ते परमैषिणः ।
यदा प्रबुध्य ह्यव्यक्तमवस्थाजन्मभीरवः । बुध्यमानं प्रबुध्यन्ति गमयन्ति समं तदा ।
एतन्निदर्शनं सम्यगसम्यगनिदर्शनं । बुध्यमानाप्रबुद्धाभ्यां पृथक् पृथगरिन्दम ।
परस्परेणैतदुक्तं चराचरनिदर्शनं । एकत्वमचरं प्राहुर्नानात्वं चरमुच्यते ।
पञ्चविंशतिनिष्ठोऽयं यदा सम्यक् प्रवर्त्तते । एकत्वं दर्शनञ्चास्य नानात्वञ्चाप्यदर्शनं । ११३९५
तत्त्वनिस्तत्त्वयोरेतत् पृथगेव निदर्शनं । पञ्चविंशतिसर्गन्तु तत्त्वमाहुर्म्मनीषिणः ।
निस्तत्त्वं पञ्चविंशस्य परमाहुर्निदर्शनं । सर्गस्य वर्गमाचारं तत्त्वं तत्त्वात् सनातनं ।
इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्व्वणि मोक्षधर्म्मपर्व्वणि वशिष्ठकरालजनकसंवादे सप्ताधिकत्रिशतोऽध्यायः ॥ ३०७ ॥
॥ जनक उवाच ॥ नानात्वैकत्वमित्युक्तं त्वयैतदृषिसत्तम । पश्याम्येतद्धि सन्दिग्धमेतयोर्वै निदर्शनं ।
तथा बुद्धप्रबुद्धाभ्यां बुध्यमानस्य चानघ । स्थूलबुद्ध्या न पश्यामि तत्त्वमेतन्न संशयः ।
अचरचरयोरुक्तं त्वया यदपि कारणं । तदप्यस्थिरबुद्धित्वात् प्रनष्टमिव मेऽनघ । ११३९०
तदेतच्छ्रोतुमिच्छामि नानात्वैकत्वदर्शनं । बुद्धञ्चाप्रतिबुद्धञ्च बुध्यमानञ्च तत्त्वतः ।
विद्याविद्ये च भगवन्नचरं चरमेव च । सांख्यं योगञ्च कार्त्स्न्येन पृथक् चैवापृथक् च ह ।
॥ वशिष्ठ उवाच ॥ हन्त ते सम्प्रवक्ष्यामि यदेतदनुपृच्छसि । योगकृत्यं महाराज पृथगेव शृणुष्व मे ।
योगकृत्यन्तु योगानां ध्यानमेव परं बलं । तच्चापि द्विविधं ध्यानमाहुर्व्विद्याविदो जनाः ।
एकाग्रता च मनसः प्राणायामस्तथैव च । प्राणायामस्तु सगुणो निर्गुणो मनसस्तथा । ११३०५
मूत्रोत्सर्गपुरीषे च भोजने च नराधिप । त्रिकालं नाभियुञ्जीत शेषं युञ्जीत तत्परः ।
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यो निवर्त्य मनसा शुचिः । दशद्वादशभिर्व्वाऽपि चतुर्व्विंशात् परन्ततः ।
सञ्चोदनाभिर्म्मतिमानात्मानञ्चोदयेदथ । तिष्ठन्तमजरं तन्तु यत्तदुक्तं मनीषिभिः ।
तेनात्मा सततं ज्ञेय इत्येवमनुशुश्रुम । व्रतं ह्यहीनमनसेः नान्यथेति विनिश्चयः ।
विमुक्तः सर्व्वसङ्गेभ्यो लघ्वाहारो जितेन्द्रियः । पूर्व्वरात्रेऽपररात्रे धारयीत मनोत्मनि । ११३८०
स्थिरीकृत्येन्द्रियग्रामं मनसा मिथिलेश्वर । मनो बुद्ध्या स्थिरं कृत्वा पाषाण इव निश्चलः ।
स्थाणुवच्चाप्यकम्पः स्याद्गिरिवच्चापि निश्चलः । बुधा विधिविधानज्ञास्तदा युक्तं प्रचक्षते ।
न शृणोति न वा घ्राति न रसयति न पश्यति । न च स्पर्शं विजानाति न सङ्कल्पयते मनः ।
न चाभिमन्यते किञ्चिन्न च बुध्यति काष्ठवत् । तदा प्रकृतिमापन्नं युक्तमाहुर्म्मनीषिणः ।
निर्व्वाते हि यथा दीपन्दीपस्तद्वत् प्रकाशते । निर्लिङ्गोऽविचलश्चोर्द्ध्वं न तिर्य्यग्गतिमाप्नुयात् । ११३८५
तदा तमनुपश्येत यस्मिन दृष्टे न कथ्यते । हृदयस्थोऽन्तरात्मेति ज्ञेयोज्ञस्तात मद्विधैः ।